

De gemeente Kockengen en haar veldwachters, 1911 - 1924

K.J. Onderweegs
De la Reystraat 63, 3851 BG Ermelo

Dit artikel is de negende aflevering in deze serie.¹ In de periode 1911 - 1924 kreeg veldwachter J. Plaizier te maken met twee burgemeesters als hoofd van de plaatselijke politie, tevens hulpofficier van justitie. Burgemeester H.P.F. van Rosendaal Jr overleed in 1915 na een ernstige ziekte. Bij Koninklijk Besluit nr. 22 werd op 30 september 1915 B. Calissendorff benoemd tot burgemeester van de gemeente Kockengen en Laag Nieuwkoop.² Op 21 oktober werd Calissendorff met zijn moeder in een open landauer in optocht naar het gemeentehuis gebracht, voorafgegaan door de muziekvereniging Crescendo uit Kockengen.³ De veldwachter werd op die dag geassisteerd door twee rijksveldwachters.

Sollicitatie en benoeming van de nieuwe veldwachter

Na het vertrek van veldwachter P. van der Jagt plaatste burgemeester Van Rosendaal in november 1911 een advertentie in het Algemeen Politieblad voor de functie van veldwachter voor de gemeente Kockengen en Laag-Nieuwkoop.⁴ Hierop kwamen vele reacties. Op de daarna opgemaakte staat van voordracht stonden tenslotte: de 35-jarige gemeenteveldwachter J. Plaizier,⁵ de 32-jarige agent van politie J. Kerver en de 38-jarige gemeenteveldwachter P. Grüne. Deze voordracht ging vergezeld van een brief van de burgemeester met zijn motivatie voor de keuze van deze drie kandidaten.⁶

Van deze drie werd Johannes (John) Plaizier, geboren te Zevenhuizen op 19 januari 1876, Nederlands Hervormd, vader van drie kinderen van 5, 9 en 13 jaar (de laatste al in dienstbetrekking), door de Commissaris der Koningin met ingang van 1 januari 1912 tot veldwachter benoemd. Hij was voordien gemeenteveldwachter in Hillegersberg. Als reden voor zijn sollicitatie had hij positieverbetering opgegeven; hij werkte in nachtdienst.⁵ Hij aanvaardde de aanstelling per brief aan de burgemeester.⁷ Zeer kort daarna volgde tevens zijn aanstelling als onbezoldigd rijksveldwachter.⁸

Baldadige jongens probeerden straf te ontlopen

Op 8 januari 1912 belden J.M. Gersen en G. de Langen bij burgemeester Van Rosendaal aan en vroegen hem te spreken. Zij wilden iets bekennen. De burgemeester liet hen binnen en hoorde van hen dat zij met z'n zessen haken van de muren van enige huizen hadden getrokken en in het water gegooid. Zij boden aan de schade te vergoeden als er geen straf zou volgen en het proces-verbaal dat veldwachter Plaizier had opgemaakt niet naar de Officier van Justitie zou worden gestuurd.

De burgemeester zei toe hierover na te denken, maar besloot toch een vervolging in te laten stellen, mede vanwege de vele klachten over vernielingen waarbij de daders onbekend waren gebleven. Ook hadden de jongens geen berouw getoond over wat zij hadden gedaan. Van Rosendaal was van mening dat men de nieuwe veldwachter aan het "uitproberen" was. De ingezetenen waren dankbaar dat de veldwachter de schuldigen had kunnen vatten en mede om diens prestige te vergroten verzocht de burgemeester de Officier van Justitie te Utrecht om een strenge vervolging.⁹

In een tweede brief aan de Officier van Justitie werd melding gemaakt van zodanige verklaringen van de verdachten dat de minst schuldigen als getuigen tegenover de overi-

gen zouden kunnen optreden.¹⁰ Een reprimande door de burgemeester en schadevergoeding laten betalen zou niets uitrichten, daar ze alweer op zondagavond 21 januari een pakhuis, beschermd met zwaar ijzergaas, moedwillig hadden vernield. De burgemeester verzocht nogmaals hen voor de rechter van instructie te dagen. Mocht daarna "onverhoopt" niet tot strafvervolgning worden overgegaan, dan zou dat toch meer indruk op hen maken dan seponering. Desnoods kon de zaak voor de kantonrechter komen als straatschenderij. Bij het geheel uitblijven van vervolging viel te vrezen dat de beklagden voortaan nog brutaler te werk zouden gaan. De burgemeester gaf dus aan hoe ernstig hij de zaak vond.

Eenvoudige mishandeling

Ook Kockengense vrouwen konden hun boekje ver te buiten gaan. Tegen Maria Smaling-Heger, echtgenote van Willem Smaling, maakte de veldwachter op 31 mei 1912 proces-verbaal op wegens mishandeling. De vrouw sloeg en kneep kinderen uit de buurt. Zij stond bekend als zeer brutaal en schold tegen iedereen. Hillegonda Stam was door haar in de rug gestompt en met een dweil geslagen.¹¹ De Officier van Justitie vroeg de burgemeester naar de wenselijkheid van vervolging en wilde weten of Hillegonda ook pijn had geleden door het stompen en slaan.¹²

Pensioenregeling voor de veldwachter

Op 29 september 1913 ontving het gemeentebestuur van Kockengen een circulaire van Gedeputeerde Staten van Utrecht omtrent een pensioenregeling voor gemeenteambtenaren en hun weduwen en wezen; dit in verband met het in werking treden in 1913 van de Pensioenwet en de Weduwenwet voor gemeenteambtenaren. De terzake genomen besluiten omtrent de uitvoering daarvan door de gemeenteraden moesten ter goedkeuring aan Gedeputeerde Staten worden voorgelegd.¹³

De gemeenteraad van Kockengen stelde op 27 oktober 1913 voor haar ambtenaren een voorlopige lijst van jaarsalarissen / pensioengrondslagen vast: f 356,66 (als veldwachter) + f 30 (als gemeentebode) voor J. Plaizier, f 50 voor M.E. van Heems (schoonmaakster), f 36 voor R. Vos (klokkenluider), f 25 voor G.J. Peters (opzichter der begraafplaats), f 44 voor J. Massop (wegwerker) en f 14 voor J. Okkerman (oppasser der brandblusmiddelen).¹⁴ Alleen J. Plaizier kwam in aanmerking voor de opbouw van pensioenrechten.

Gemeenteambtenaren mochten kiezen of ze van de nieuwe wetten gebruik wensten te maken, waarbij ze zich dan moesten inkopen. Desgewenst mochten ze ook verklaren buiten de toepassing der wetten te willen blijven. Het risico bestond dan echter dat ze later alsnog, bijvoorbeeld wegens invaliditeit, ten laste van de gemeente zouden komen.¹⁵

In oktober 1915 deelde de Commissaris der Koningin mee dat veldwachters voortaan op 60-jarige leeftijd met pensioen zouden gaan.¹⁶

Het ambt van politieambtenaar ook in trek bij Kockenezen

Uit een verzoek om inlichtingen uit 1914¹⁷ van de politie te Vlaardingen zien wij dat een vaste baan bij de politie aantrekkelijker werd gevonden dan broodjes bakken. Gerrit Brunt, een 21 jaar oude bakkersknecht, had gesolliciteerd naar de functie van agent bij het Vlaardingse politiekorps. Brunt was geboren op 8 maart 1893, was 1,75 meter lang en goedgekeurd voor de militaire dienst, zo schreef de burgemeester van Kockengen naar Vlaardingen. Brunt was van nette burgerafkomst, Nederlands Hervormd en was matig met alcohol. Met politiek liet hij zich niet in en hij was de Anti-Revolutionaire beginselen toegedaan. Niets stond volgens de Kockengense burgervader een opleiding tot politieambtenaar in de weg.¹⁸

Gijsbertus Verlaan uit Abcoude, 24 jaar oud, die vanaf zijn geboorte tot 1905 in Kockengen had gewoond, solliciteerde in 1914 naar de functie van agent van politie in Amsterdam. Aan de burgemeester van Kockengen werden inlichtingen omtrent zijn persoon en gedrag gevraagd.¹⁹

Mobilisatie in Wereldoorlog I (1914 - 1918)

Het Nederlandse leger werd in 1914 gemobiliseerd in verband met de dreiging van een Duitse aanval op ons land. Het Duitse leger was België al binnengevallen. Veel Belgische militairen vluchtten naar Nederland, daar ons land zich neutraal had opgesteld. Zij werden geïnterneerd in kampen, onder andere in Zeist, Amersfoort en Nunspeet.

Door de mobilisatie konden ook politieambtenaren worden opgeroepen voor militaire dienst. De Commissaris der Koningin vroeg per circulaire aan alle burgemeesters in de provincie of er ook dienstplichtig politiepersoneel aan het leger ter beschikking kon worden gesteld.²⁰ De burgemeester van Kockengen kon zeggen dat dit in zijn gemeente niet het geval was.²¹

Door deze oorlog was er veel gebrek aan etenswaren en brandstoffen. De aanvoer van kolen en turf bijvoorbeeld was erg moeilijk. Toen waren er ook al lieden die er beter van probeerden te worden. Zo werd in 1916 een scheeps-lading turf uit Wilnis, die zwart verhandeld zou worden, door de veldwachter in beslag genomen. Onder toezicht van Plaizier werd de schuit gelost en de brandstof onder de bevolking van Kockengen verdeeld.³

PRIJZEN VAN LEVENSMIDDELEN.

ARTIKELN.	1893	1913	1914 jan. — juli.	1914 juli — Dec.	Jan. 1915.	Maart 1915.	Mei 1915.
Bruine boonen	100	154	150	164	168	164	171
Witte boonen	100	166	169	179	179	186	203
Capucijners	100	150	167	161	169	181	183
Grauwe erwten	100	125	152	139	143	152	168
Groene erwten	100	157	140	147	157	160	147
Gort	100	113	110	126	132	139	145
Boekweit-gort	100	104	104	137	162	175	167
Havergort	100	103	103	107	107	117	140
Leidsche kaas	100	140	140	139	149	154	166
Zoetm. kaas	100	124	126	124	128	135	147
Koffie	100	94	87	89	89	89	91
Margarine	100	127	98	101	105	102	102
Roggebloem	100	85	78	85	109	115	115
Tarwebloem	100	124	124	141	147	165	165
Boekweit-meel	100	105	105	119	133	143	143
Boterolie	100	94	94	101	106	113	130
Patentolie	100	135	134	151	161	185	200
Raapolie	100	136	133	142	145	173	196
Rijst	100	116	112	119	125	125	128
Soda	100	83	83	100	100	100	100
Stijfsel	100	103	103	107	110	120	133
Stroop	100	100	100	100	100	125	129
Basterd suiker	100	89	89	95	95	96	98
Witte suiker	100	85	87	92	92	92	93
Thee	100	112	112	114	115	115	115
Vermicelli	100	121	117	141	166	186	207
W. Bristolzeep	100	100	100	100	109	115	117
Groene zeep	100	87	83	92	108	112	129
Zout	100	80	80	90	90	90	90
Gemiddelde cijfers	100	111	113	121	128	135	142

Afb. 1. Een door de Bond van Gemeente-Politie-beambten in Nederland samengesteld overzicht van de prijzen van levensmiddelen van 1893 tot mei 1915, waarbij de prijzen van 1893 op 100 zijn gesteld.¹⁵ Wereldoorlog I brak in juli 1914 uit.

Prijsstijgingen tijdens Wereldoorlog I

Het bestuur van de Bond van Gemeente-Politiebeambten schreef in 1915 aan alle gemeenteraden dat men zich zorgen maakte over de armoede waarin veel lagere politiemensen moesten leven. Het was van groot belang dat hun onafhankelijkheid gewaarborgd zou blijven en ze niet in de verleiding zouden komen door het aannemen van giften hun zelfstandigheid te verliezen. Toen het jaar tevoren de oorlog uitbrak, werden veel bezuinigingsmaatregelen genomen, waaronder het bevrozen van salarissen, ook van politiedienaren. Een bijgesloten overzicht van prijsstijgingen in de oorlogstijd (zie Afbeelding 1) toonde aan dat die zorg niet ongegrond was.¹⁵ Op een zelfde vraag van Gedeputeerde Staten in oktober 1916 antwoordde de raad van Kockengen dat de veldwachter een salaris genoot van f 425, plus f 183,50 aan neveninkomsten (vergoedingen voor kleding en onderhoud van zijn rijwiel niet meegerekend), en aan tijdelijke inkomsten (duurtetoeslag) f 46; in totaal derhalve f 654,50. Hij huurde echter een huis met een grote tuin voor slechts f 50. Tevens ontving hij als bode bij huwelijksvoltrekkingen fooien; dit was in de ogen van de raad afkeurenswaardig, maar moeilijk te veranderen. Al met al vonden ze het veldwachterssalaris wel voldoende om daar behoorlijk van te kunnen leven.²²

In november 1918 ging opnieuw een schrijven van de Commissaris der Koningin uit over de bezoldiging van de veldwachters.²³ Het aanvangssalaris van een rijksveldwachter bedroeg minimaal f 1060, zodat een aanvangssalaris voor een gemeenteveldwachter van f 1000 redelijk geacht werd. B & W schreven in april 1919 terug, dat de inkomsten van de veldwachter f 541 voor Kockengen en f 267,50 voor Laag-Nieuwkoop bedroegen, in totaal f 808,50. Daarnaast had hij echter allerlei neveninkomsten: als bode van vier waterschappen ca. f 60; als magazijnmeester van het Groene Kruis f 30; inkomsten van de verkoop van groenten uit zijn grote tuin en uit een ander door hem gekocht stuk land; fooien bij huwelijksvoltrekkingen (per jaar zo'n tien huwelijken in Kockengen en zes in Laag-Nieuwkoop). Zijn echtgenote verdiende bovendien nog f 60 per jaar als schoonmaakster van het gemeentehuis. Dat alles moest voldoende zijn om zijn dienst onafhankelijk te kunnen vervullen; een loonsverhoging leek de raad opnieuw niet nodig.²⁴

Bezoek van de Commissaris der Koningin aan Kockengen

De Commissaris der Koningin in de provincie Utrecht, Mr Dr F.A.C. Graaf van Lynden van Sandenburg, legde werkbezoeken in de hele provincie af. In september 1916 deed hij ook de gemeente Kockengen aan. Veldwachter Plaizier moest daarbij het nieuwsgierige publiek op een afstand houden.³

Andere archiefindeling en vernietiging van archiefstukken

Na 1915 werden de brievenboeken en de verzamelboeken met ingekomen stukken als zodanig afgeschaft. De uitgegane en ingekomen stukken werden voortaan per onderwerp gearchiveerd, waardoor het zoeken naar informatie over het doen en laten van de veldwachters tijdrovender is geworden. Uit het tijdvak 1916 - 1934 werden ook nog veel archiefstukken vernietigd, waardoor kostbaar historisch materiaal verloren ging. Uit fotoboeken en prentbriefkaarten is nog iets uit die tijd terug te vinden; alleen is het jammer dat geen authentiek stuk daarover wat meer kan vertellen.

Stationering van een rijksveldwachter in Kockengen

De jarenlange smeebeden van de burgemeesters om permanente ondersteuning door de rijksveldwachter werden in 1919 verhoord. De eerste rijksveldwachter kwam uit Laag-Nieuwkoop. Hij heette Kornelis Koers en was agent van politie in Amsterdam geweest. Lang bleef hij niet: van 24 april 1919 tot 20 oktober 1920. Hij kreeg Vinkeveen als nieuwe standplaats en bleef

Afb. 2. Op een foto uit omstreeks 1930 staat veldwachter De Graaf bij een keuring van trek-honden. In zijn rechterhand heeft hij een meetlat om de schofthoogte van een hond te meten. Links op de foto staat rijksveldwachter L. Kole. Naast Kole staat burgemeester B. Calissendorff. Naast De Graaf de dierenarts G.J.W. Schoenmaker, die de keuring verrichtte. De man met baard en een hond aan de lijn is Hein Griffioen. De melkkar met hond eronder is van Jan Oosterom. Op de achtergrond de kruidenierswinkel van Maarten van Dijk (omstreeks 1950 opgeheven; woning daarna verbouwd). (Foto-archief voormalige Gemeente Kockengen.)

dus wel in de omgeving van Kockengen. Zijn opvolger was Arie Tempelman. Hij was gemeenteveldwachter in Bodegraven geweest en daarna overgegaan naar de beter betaalde rijksveldwacht. Tempelman bleef tot 1921 in Kockengen dienst doen, waarna hij in Koudekerk werd gestationeerd. Hij werd in dat jaar opgevolgd door L. Kole.

Ontslag veldwachter Plaizier en benoeming nieuwe veldwachter

Volgens het bevolkingsregister van Kockengen is Plaizier daar tot 1924 veldwachter geweest. Daarna verhuisde hij naar Den Haag. De burgemeester zag zich wederom genoodzaakt een advertentie in het Algemeen Politieblad te plaatsen voor een nieuwe veldwachter in Kockengen en Laag-Nieuwkoop. Er zullen evenals voorgaande keren vele sollicitaties zijn binnengekomen. Een daarvan was van Henri de Graaf, geboren in Borculo op 30 oktober 1894.²⁵ Hij kwam uit Woerden. Over hem is weinig in het archief te vinden, maar oudere inwoners uit Kockengen zullen zich hem wellicht herinneren. Veldwachter H. de Graaf bleef tot 30 april 1931 in Kockengen, waarna hij veldwachter werd in Doorn. Dit was voor de burgemeester aanleiding om wederom naar een opvolger van de veldwachter uit te kijken.

Noten

- 1 De delen 1 - 8 in deze serie verschenen in Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 7, nr. 2, blz. 104 - 111; nr. 4, blz. 210 - 217; jaargang 8, nr. 1, blz. 14 - 21; nr. 2, blz. 86 - 93; nr. 4, blz. 201 - 206; jaargang 9, nr. 2, blz. 100 - 106; nr. 4, blz. 207 - 216; en jaargang 10, nr. 3, blz. 160 - 166.

- 2 Archief van de voormalige Gemeente Kockengen (Gemeentehuis te Breukelen) (verder afgekort als Archief Kockengen), inv. nr. 226. Ingekomen stukken 1915. Daarin: brief van de Commissaris der Koningin aan B & W van Kockengen omtrent benoeming burgemeester, d.d. 6 oktober 1915. J.C. Jongeneel (Grepn uit de Geschiedenis van de Gemeente Kockengen, 1980) schreef door zijn hele boek heen de naam van de burgemeester foutief als F.H.P. Roosendaal.
- 3 A. van Dongen e.a. (Red.), 1980. Groeten uit Kockengen. Drukkerij Mart Spruijt, Amsterdam, ongepagineerd.
- 4 Archief Kockengen, inv. nr. 252. Kopieboek van uitgaande stukken (voorheen Brievenboek geheten) december 1908 - december 1915. Daarin: 1911, Nr. 229/617, brief van de burgemeester van Kockengen aan het ministerie van justitie omtrent oproeping gemeenteveldwachter, d.d. 17 november 1911.
- 5 Archief Kockengen, inv. nr. 222. Ingekomen stukken 1911. Daarin: Nr. 114, sollicitatiebrief J. Plaizier, d.d. 28 november 1911.
- 6 Archief Kockengen, inv. nr. 252. Daarin: 1911, Nr. 242/661, brief van de burgemeester van Kockengen aan de Commissaris der Koningin omtrent benoeming veldwachter, d.d. 11 december 1911.
- 7 Archief Kockengen, inv. nr. 222. Daarin: Bedankbrief J. Plaizier, d.d. 20 december 1911.
- 8 Archief Kockengen, inv. nr. 252. Daarin: 1912, Nr. 2/2, brief van de burgemeester van Kockengen aan de Inspecteur der Rijksveldwacht te Utrecht, d.d. 3 januari 1912. Tevens Archief Kockengen, inv. nr. 223. Ingekomen stukken 1912. Daarin: brief van de Commissaris der Koningin aan de burgemeester van Kockengen, d.d. 2 februari 1912.
- 9 Archief Kockengen, inv. nr. 252. Daarin: 1912, Nr. 22/30, brief van de burgemeester van Kockengen aan de Officier van Justitie te Utrecht omtrent proces-verbaal J.M. Gersen c.s., d.d. 10 januari 1912.
- 10 Archief Kockengen, inv. nr. 252. Daarin: 1912, Nr. 33-30, brief van de burgemeester van Kockengen aan de Officier van Justitie te Utrecht omtrent proces-verbaal J.M. Gersen c.s., d.d. 24 januari 1912.
- 11 Archief Kockengen, inv. nr. 252. Daarin: 1912, Nr. 110/248 en 111/254, brieven van de burgemeester van Kockengen aan de Officier van Justitie te Utrecht omtrent justitie, d.d. 31 mei 1912 en 3 juni 1912.
- 12 Archief Kockengen, inv. nr. 223. Ingekomen stukken 1912. Daarin: Nr. 1094, brief van de Officier van Justitie te Utrecht aan de burgemeester van Kockengen, d.d. 1 juni 1912.
- 13 Archief Kockengen, inv. nr. 224. Ingekomen stukken 1913. Daarin: Circulaire van Gedeputeerde Staten omtrent Pensioenregeling voor Gemeenteambtenaren en hunne Weduwen en Weezen, d.d. 29 september 1913.
- 14 Archief Kockengen, inv. nr. 224. Daarin: Voorloopige Vaststelling Pensioengrondslagen, d.d. 27 oktober 1913.
- 15 Archief Kockengen, inv. nr. 226. Ingekomen stukken 1915. Daarin: Circulaire van de Bond van Gemeente-Politiebeamten in Nederland aan de gemeenteraad van Kockengen, d.d. 30 augustus 1915.
- 16 Archief Kockengen, inv. nr. 226. Daarin: Circulaire Commissaris der Koningin aan de burgemeester omtrent ontslag gemeente-veldwachters, d.d. 13 oktober 1915.
- 17 Archief Kockengen, inv. nr. 225. Ingekomen stukken 1914. Daarin: Nr. 616, brief van de Commissaris van Politie te Vlaardingn aan de burgemeester van Kockengen, d.d. 14 juli 1914.
- 18 Archief Kockengen, inv. nr. 252. Daarin: 1914, Nr. 139/243, brief van de burgemeester van Kockengen aan de Commissaris van Politie te Vlaardingn, d.d. 16 juli 1914.
- 19 Archief Kockengen, inv. nr. 225. Daarin: Nr. 400, brief van de Hoofdcommissaris van Politie te Amsterdam aan de burgemeester van Kockengen, d.d. 28 maart 1914.
- 20 Archief Kockengen, inv. nr. 226. Daarin: Circulaire van de Commissaris der Koningin omtrent dienstplichtig politiepersoneel, d.d. 29 april 1915.
- 21 Archief Kockengen, inv. nr. 252. Daarin: 1915, Nr. 102/254, brief van de burgemeester van Kockengen aan de Commissaris der Koningin omtrent dienstplichtig politiepersoneel, d.d. 4 mei 1915.
- 22 Archief Kockengen. Daarin: Nr. C/2-38, Brief van B & W aan Gedeputeerde Staten omtrent salaris politiepersoneel, d.d. 15 november 1916 (na de "schoning" van het archief in 1990 - 1994 niet meer teruggevonden).
- 23 Archief Kockengen. Daarin: Circulaire van de Commissaris der Koningin omtrent bezoldiging veldwachters, d.d. 15 november 1918 (na de "schoning" van het archief in 1990 - 1994 niet meer teruggevonden).
- 24 Archief Kockengen. Daarin: Brief met 4 bijlagen van B & W aan de Commissaris der Koningin omtrent jaarwedde gemeente-veldwachter, d.d. 25 april 1919 (na de "schoning" van het archief niet meer teruggevonden). Zie ook het boek genoemd in noot 3.
- 25 Archief Kockengen, inv. nr. 1264. Stukken betreffende aanstelling, ontslag en pensioengrondslagen oud-personeel der gemeente, 1903 - 1935. Daarin: map 22, H. de Graaf.